

Принцип колективної відповідальності означає, що всі міністри несуть колективну відповідальність перед Президентом незалежно від їхньої посади при прийнятті урядом того чи іншого рішення. Колективна відповідальність міністрів може поєднуватися з індивідуальною відповідальністю останніх за доручену їм сферу діяльності.

Нарешті, принцип солідарності означає, що міністри несуть колективну відповідальність за політику і рішення уряду, навіть якщо будь-який міністр формально не брав участі у прийнятті того, чи іншого рішення, або проти нього. Це означає, що міністр, який не згоден з рішенням, яке прийнято Кабінетом, має або прийняти його, або подати у відставку також. Член уряду не має права публічно піддавати критиці діяльність уряду і в той же час залишатися в його лавах. В цьому плані хотілося б згадати зарубіжну практику так у «Питаннях процедури для міністрів» британського Кабінету Міністрів, згідно з п. 87 члени уряду мають пам'ятати, «щоб їх заяви відповідали колективній політиці уряду і не розкривали рішень, які не опубліковані». Міністри «мають проявляти особливу обережність коли вона стосується питань, які відносяться до компетенції інших міністерств». З цих питань бажана попередня консультація з відповідним міністром або з Прем'єр-Міністром перш ніж у своїй доповіді торкнутись питань «які стосуються дій уряду в цілому або мають конституційний характер».

Підсумовуючи можна сказати, що відповідальність члена Кабінету Міністрів, має складну юридичну природу коли одна особа має подвійну деліктоздатність: по-перше, несе відповідальність за діяльність ввіреного їй органу; по-друге, несе відповідальність за особисті вчинки. Подібний симбіоз, з одного боку, забезпечує універсальність та бездоганного функціонування системи органів виконавчої влади (оскільки наперед відомо - хто є відповідальним за недоліки), а з іншого, - не виключає можливості притягнення до юридичної відповідальності члена Кабінету Міністрів України.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

О. П. Горох

доцент кафедри галузевих правових наук Національного університету
«Кієво-Могилянська академія», кандидат юридичних наук

1. Застосування покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (ч. 2 ст 50 КК). Якщо ж ці складові мети покарання можуть бути досягнуті внаслідок застосування інших заходів або вже досягнуті в процесі відбування покарання, то призначення покарання або подальше його відбування втрачає свою доцільність і справедливість. У таких випадках актуальним є застосування до засудженого норм про: звільнення від покарання; звільнення від відбування покарання; заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням; пом'якшення покарання.

Норми про звільнення від покарання та його відбування в переважній більшості передбачені розділом XII Загальної частини Кримінального кодексу України та розділом II І рикінцевих та перехідних положень цього Кодексу, і можуть застосовуватися тільки судом (крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування).

2. Аналіз даних Державної судової адміністрації України свідчить про те, що суди України широко застосовують аналізовані норми в своїй практиці. Так, у 2002 р. частка звільнених від покарання та його відбування від загальної кількості засуджених становила 55.8 %; у 2003 р. – 59.3 %; у 2004 р. – 61.9 %; у 2005 р. – 61.1 %; у 2006 р – 60.1 %; у 2007 р – 57.2 %; у 2008 р. – 53.1 %; у 2009 р. – 49.3 %. За такої практики – застосування норм про звільнення від покарання та його відбування, що має бути винятком для більшості винуватих, перегворилося в закономірний правовий наслідок вчинення злочину. Вважаємо

що це пояснюється не лише занадто суворими санкціями окремих статей Особливої частини КК, а й такими обставинами: незапровадженням у санкціях за відповідні злочини видів покарань, альтернативних позбавленню волі; переповненням установ виконання покарання; подекуди надмірно ліберальною судовою практикою (це може свідчити про корумпованість суддів).

Водночас останнім часом спостерігається поступове зменшення кількості звільнених судами засуджених від покарання та його відбування. На нашу думку, це можна пояснити розширенням застосування судами до засуджених покарань, альтернативних позбавленню волі – штрафу, громадських робіт, обмеження волі, арешту.

3. Найбільшу кількість звільнених від покарання та його відбування складають звільненні від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). Наприклад, у 2005 р. кількість звільнених від відбування покарання за цією підставою становило 95,8% осіб від загальної кількості усіх звільнених від покарання або його відбування, у 2008 р. – 98,3 % винуватих від загальної кількості усіх звільнених від покарання або його відбування.

Проведений нами відповідний аналіз даних Державної судової адміністрації України свідчить про те, що у 2008 р. найчастіше суди звільняли від відбування покарання з випробуванням засуджених за злочини проти громадської безпеки (68,9 % осіб від усіх засуджених за ці злочини); злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електропров'язку (66,6 % винуватих); злочини проти громадського порядку та моральності (64,3 % осіб); злочини проти волі, честі та гідності особи (61,7 % винуватих); злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (61,0 % осіб); злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (60,9 % винуватих); злочини проти власності (51,2 % осіб).

Найрідше – засуджених за злочини проти правосуддя (19,2 % осіб від усіх засуджених за ці злочини); злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (26,5 % винуватих); злочини проти встановленого порядку несення військової служби (28,3 % осіб); злочини проти довкілля (28,5 % винуватих); злочини у сфері господарської діяльності (32,1 % осіб).

Частка звільнених від відбування покарання з випробуванням за інші злочини не перевищувало, як правило, 40 – 47 % осіб від усієї кількості засуджених за відповідні злочини. Наприклад, частка засуджених за злочини проти життя та здоров'я особи, до яких у 2008 р. судами була застосована ст. 75 КК, становила 41,2 %. Водночас за умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК) у цьому році було звільнено від відбування покарання з випробуванням лише 1,5 % від усіх засуджених за цієї частиною статті.

4. Варто звернути увагу і на те, що практика звільнення від покарання та його відбування у різних регіонах має свої відмінності. Наприклад, всього в Україні за незаконні виставлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів і психотропних речовин з метою збуту, а також їх збут (ч.ч. 1, 2 ст. 307 КК) у 2005 р. засуджено 5 809 осіб. Із них до позбавлення волі на певний строк – 2 152 (37,0 %) особи. Звільнено від відбування покарання з випробуванням 3 459 (59,5 %) осіб. При цьому в Автономній Республіці Крим позбавлення волі на певний строк було призначене 66,6 % осіб від загальної кількості засуджених і ці злочини у зазначеному регіоні, у Дніпропетровській обл. – 62,2 % осіб, Донецькій обл. – 65,1 % осіб, у м. Києві – 58,8 % осіб.

У Харківській, Львівській, Одеській областях ці показники виглядають інакше – лише 33,3 %, 50,0 %, 36,3 % відповідно. Аналогічні коливання у зазначених регіонах України спостерігаються і щодо кількості звільнених від відбування покарання з випробуванням. Зокрема, найбільша кількість засуджених, до яких суди у 2005 р. застосували ст. 75 КК, зафіксована у Харківській і Одеській обл. – 64,8 % і 61,7 % осіб відповідно. Найменша – у Донецькій (34,6 %), Дніпропетровській (35,5 %) областях та у м. Києві (41,1 %).

Отже, практика призначення покарання за злочини, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 307 КК, в Автономній Республіці Крим, Дніпропетровській, Донецькій областях, у м. Києві є найбільш

суворою. Вважаємо, що така ситуація не може бути виправдана якимись регіональними особливостями. Тому, на нашу думку, значна розбіжність у практиці призначення покарання за злочини в різних регіонах держави має стати предметом ґрунтовного наукового дослідження, а також потребує вивчення Верховним Судом України

5. Частка звільнених від покарання або його відбування за іншими підставами, передбаченими Кримінальним кодексом України, є не значною. Так, у 2008 р. кількість звільнених від покарання за амністією складала лише 0,9 %, іншими підставами – 0,6 %. Водночас варто зазначити про те, що встановити кількість звільнених від покарання та його відбування за відповідними підставами (крім зазначених вище) за статистичними даними Державної судової адміністрації України, на жаль, не можливо. У статистичній формі 6, у якій відділ судової статистики, діловодства та архіву суддів Державної судової адміністрації України відображає практику застосування судами покарання, закріплена лише кількість звільнених від відбування покарання з випробуванням (колонка 39) та кількість звільнених від покарання за амністією (колонка 40). Кількість звільнених від покарання та його відбування за іншими підставами відображена, на жаль, в одній загальній статистичній колонці 41. Отже, оцінити реальну ситуацію із застосуванням судами України норм про звільнення від покарання та його відбування за всіма підставами, передбаченими Кримінальним кодексом України, можна лише шляхом масштабного вивчення кримінальних справ.

6. Вивчення нами практики звільнення засуджених від покарання та його відбування показало, що в цілому суди правильно застосовують кримінальний закон у цій частині. Втім, трапляються випадки, коли суди допускають порушення закону, що нерідко призводить до скасування вироку або ухвали суду. Так, суди неоднаково застосовують закон щодо застосування конфіскації майна при звільненні засудженого від відбування покарання з випробуванням (статті 75, 77-79 КК), а також при покладанні обов'язків на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (ст. 76 КК). Є нестабільною судовою практика і стосовно умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК) та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК).

Вважаємо, що наявність помилок у судовій практиці певною мірою зумовлена недостатнім дослідженням проблем звільнення від покарання та його відбування у сучасній кримінально-правовій доктрині. Якщо не брати до уваги коментарі відповідних норм у підручниках з Кримінального права України та науково-практичних коментарях Кримінального кодексу України, можна стверджувати, що в Україні комплексні та системні сучасні наукові дослідження у цьому напрямі дотепер відсутні. Винятком можна вважати кандидатські дисертації О.О. Книженко «Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України» (Харків, 2003 р.), А.О. Клевцова «Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України» (Дніпропетровськ, 2009 р.), О.В. Дашенко «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх» (Запоріжжя, 2009 р.) та А.І. Золотарьова «Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за злочини у сфері господарської діяльності» (Харків, 2007 р.).

Втім комплексні наукові розвідки щодо проблем звільнення від покарання та його відбування в Україні вже почали здійснюватися. Так, у 2003 р. О.О. Ковітіді затверджена тема докторської дисертації «Звільнення від покарання та його відбування». У 2006 р. та 2009 р. Г.А. Тихоненко та О.В. Сич затверджені теми кандидатських дисертацій «Звільнення від відбування покарання за Кримінальним кодексом України» та «Звільнення від покарання» відповідно. У 2010 р. автором цієї публікації затверджена тема докторської дисертації «Звільнення від покарання та його відбування: правове регулювання, доктрина і судова практика». Певні дослідження у цьому напрямі здійснюють і інші вітчизняні юристи, зокрема, В.А. Бадира, П.С. Берзін, О.О. Дудоров та Є.О. Письменський, Т.І. Іванюк, А.Х. Степанюк, В.М. Трубніков, П.В. Хряліньський, В.П. Філонов та Е.С. Назимко.

Сподіваємося, що поява наукових досліджень зазначених юристів сприятиме розв'язанню проблем звільнення від покарання та його відбування.